

داروی محرم برای دردهای جامعه

خادمان حسینی از کارکردهای اجتماعی عزاداری در این ماه می گویند

کنارش روز

روزنامه نگار فرزانه شهابیان

«خب، چه فایده ای دارد؟ یک ماه، با کم وزیادش رخت سیاه به تن شهر کنیم و صدای نوحه و عزرا را ازهرکوی وبرزنی بشنویم، آخرش که چه؟ اصلاگیریم که بساط نذری دادن ها داغ تر از همیشه باشد وهمگی به دست اهلس هم برسد ، چه فایده بلندمدتی دارد دقیقا؟» آدم دلش یک جوری می شود از شنیدن این سؤال ها.نه اینکه پاسخی وجود نداشته باشد،جواب هست، خوب هم هست. دلمان یک جوری می شود چون باید با زبان عقل صحبت کنیم، درحالی که عاشقیم واین جزو سخت ترین کارهاست. چندسال است که درگیر این عشق هستیم؟ درست به اندازه سال های عمر. شایدهم بیشتر وپیشتر از آن.خدا بهتری می داند.سؤال های یادشده که کارکرد اجتماعی محرم وعزاداری هایش را نشانده رفته است، درحالی هر سال تکرار می شود که افزایش خیل دل داده های مرام و مکتب حسینی، خودبهترین پاسخ برای اثبات حقایقشان است.بااین حال بااین پیش فرض به دنبال پاسخشان می رویم که پرسش های یادشده سؤال باشد، نه استفهام انکاری واز روی غرض ورزی. برای یافتن جواب ها که انتشار گوشه ای آن ها در فضای محدود این صفحه می گنجد، به سراغ یکی دو نمونه از همان عاشق هایی می رویم که با جان و دل پای کار برگزاری مراسم محرم هستند، همان ها که افتخارشان خادمی هیئت است واز میان همه اسم و رسم هایی که می توانند برای معرفی خود به کار ببرند، نوکری امام حسین ^(ع) برایشان کافی است.

- پیام های تابا تازه**

«خروجی اش را می خواهید بدانید؟، سر تکان می دهیم که یعنی بله. جواد Mohdیان فر که در هیئت محبان مهدی زهر^(ص) واقع در پنجتن ۴۸ فعال است، در برابر این سؤال پیش بینی نشده مکتی کوتاه می کند، بعد می رود سراغ وجوه مشترک مان و شمرده شمرده می گوید:

عکس: محسن باخشیده اشعورا

مسلمان و شیعه دوازده امامی هستیم دیگر. این عزاداری ها بازگذاشت شعائر دینی است.برکات اجتماعی زیادی هم دارد. مثلاً اینکه یک فرصت خیلی خوب است برای مقایسه زندگی خود با سیره معصومین ^(ع). آن ها اشرافی گری داشتند؟ نه. قناعت سرلوحه زندگی شان بود. آن ها اهل ایثار بودند. ما چطور؟ اهل از خود گذشتگی هستیم؟ روضه های کربلا و عفاف بانوان در کاروان سیدالشهدا ^(ع) را مرور می کند و می گوید: خروجی مکتب اهل بیت ^(ع) حیا و عفاف است. زیر همین سیاهه ها می شود مایه افتخار بودن حجاب را نشر دارد. هم حجاب و هم ارزش های دیگر مثل کمک به هم نوع را. گرفتاری ها و معضلات اجتماعی امروز را بادرس های مکتب امام حسین ^(ع) می توان رفع و رجوع کرد.

موحدیان فر ادامه می دهد: سیاه پوش کردن شهر و کشور، به معنای اعلام عزاست. به معنی اعلان این واقعیت که امام سوم شیعیان ^(ع) با افرادی اندک برای دفاع از حق ایستاد و در برابر ظلم سر تعظیم فرود نیاورد. این سیره همچنان در برابر کسانی که به ضعیف ظلم می کنند، از بیت المال به نا حق می خورند و حقوق مردم را پایمال می کنند کار کردهای خودش را دارد. اینکه سیدالشهدا ^(ع) در این راه از همه چیزش

پژوهشگر و جامعه شناس مشهدی در گفت و گو با شهرآرا

نهضت عاشورا به دنبال زنده نگه داشتن وجدان جمعی جامعه است

گفت وگو

روزنامه نگار فریاد افشار

سیدالشهدا ^(ع) است.

- به عنوان نخستین سؤال محورهای اجتماعی عزاداری**

امام حسین ^(ع) را در چه حوزه هایی می توان مورد توجه قرار داد؟ به این نکته نیز اشاره شود که ماه محرم دارای چه ظرفیت های بالقوه اجتماعی و شاخص است؟

ظرفیت سازی برای مشارکت اجتماعی مردم در یک امر دینی و در ادامه توسعه و گسترش ابعاد دیگر برای این ظرفیت می تواند دیکى از این محورها باشد. ظلم ستیزی، برابری و عدالت محوری از دیگر جوانب این نهضت است و ایجاب می کند مردم در راستای احقاق حقوق خود در برابر ظالم ایستادگی کنند. این به معنای آن است که همه باهم برابرند و کسی نمی تواند با زور و ارعاب دیگری را وادار به کاری کند. ارتقای دین داری و خدا باوری جامعه نیز یکی دیگر از ارزش هایی است که شرایط یک فرهنگ متمایز و مستحکم را برای جوامع رقم می زند. نهضت عاشورا به دنبال بیداری و زنده نگه داشتن وجدان جمعی جامعه است. به عبارتی این هشدار را می دهد که مقابله با بدخواهی و ظلم نیاز به توجه جمعی دارد. دیگر محور مهم آسیب های فرد گرایی امروز است که در این راستا نیز هشدار می دهد. به نوعی با این رویداد استواری جامعه ارتقا می یابد. مناسک محوری این نهضت نیز از این جهت دارای اهمیت

- است که ارزش ها و باورهای عمیق را زنده نگه می دارد.**

یکی از کارکردهای اجتماعی عزاداری امام حسین ^(ع) افزایش مشارکت و همدلی است. به این حوزه و نیز آثار مصداقی آن اشاره داشته باشید؟ چگونه با این عزاداری ها می توان همدلی ها و حسن مشارکت را تقویت کرد؟

بله، روشن است که زنده نگه داشتن و احیای نهضت عاشورا مبتنی بر برگزاری مناسک و آیین هایی است که بدون مشارکت جمعی و همگانی ممکن نیست. البته نباید به گروه یا دیدگاه خاصی در این مناسک نگاه کرد. زمانی مشارکت و همدلی توسعه می یابد که بتواند سلیقه های مختلف و پرتکرار جامعه را نیز پوشش دهد. در غیر این صورت ممکن است به قطعی سازی و جداسازی ارکان جامعه منجر شود. روایت واقعی و بدون دخل و تصرف از واقعه عاشورا و همچنین اعمال نکردن سلیقه شخصی در آن کفایت می کند تا همه گروه های جامعه در آن مشارکت کنند. با مشارکت مردمی ظرفیتی عظیمی شکل می گیرد که همچون درختی شاخه و برگ می زند و زمینه های فرهنگی و اجتماعی و حتی اقتصادی را نیز پوشش می دهد. باید به سمتی رفت که افراد از حضور در این مراسم و یادآوری واقعه عاشورا حس یا ارزش بودن، مسئولیت و مشارکت

گذشت حجت را تمام می کنند که دفاع از حق نیازمند فراهم بودن شرایط نیست و کم بودن تعداد بهانه مقاومت نکردن در برابر زور گوها نمی شود. عبرت های اجتماعی اشاره شده همان چیزهایی است که آزادی خواه های دنیا را از ادیان و مذاهب مختلف به امام حسین ^(ع) علاقه مند کرده است. او تأکید می کند: این پیام هاشمول زمان نمی شوند و در هر عصری تازگی خودشان را دارند، باید تکرار شوند تا به جانمان بنشینند و همان طور که از نسل پیش به ما بر خوردار شوند.

- وحدت اجتماعی، از عاشورا تا امروز**

حجت الاسلام جواد قاسم پور در هیئت رضوان خدمت می کند. هیئتشان را کمی شناسید؟ مخاطب خاصش نوجوانان هستند و قرار دورهمی هایشان عصرهای سه شنبه در خیابان امام ۲۸ است. اواز میان تمام کار کردهای اجتماعی محرم، روی موضوع انسجام اجتماعی انگشت می گذارد و می گوید: قصه عاشورا و محرم

تقویت ارتباطات اجتماعی، مطلع شدن از احوالات همدیگر، گره گشایی از مشکلات نیازمندان و ... تعدادی از کارکردهایی است که به گفته او در حاشیه مراسم عزاداری به طور طبیعی اتفاق می افتد

ادامه دارد.

صحبت هایش را به عصر فناوری زده امروز و دور شدن آدم ها از یکدیگر گره می زند و می گوید: در این شرایط، چقدر باید هزینه کرد که مردم گرد هم جمع بشوند؟ کدام مسئله، روی داد و به قول امروزی ها «ایونت» می تواند جمع های میلیونی را این طور زنده و پویا دور هم جمع کند؟ این کار از عهده دولت ها و حاکمیت ها خارج است. نمونه عینی ای که او برای دوره می میلیونی

علاقه مندان امام حسین ^(ع) و وحدت مثال زدنی شان بیان می کند، پیاده روی اربعین است که در هیچ چارچوبی نمی گنجد و تابع تقسیم بندی های اجتماعی و سیاسی نیست. از دین، مذهب، نژاد و ملیت گرفته تا زبان، فرهنگ و طبقه اجتماعی. حجت الاسلام قاسم پور معتقد است کارکرد اصلی محرم را باید در مردمی دید که در هر شرایطی برای اظهار علاقه شان به امام حسین ^(ع) استفاده می کنند. اگر انعکاسی از حقیقت را در این اظهار دلدادگی ندیده بودند، ۱۴ قرن، بی اکراه و اجبار، نسل به نسل و هر سال باشکوه تر از سال پیش، مراسم عزای سیدالشهدا ^(ع) را اقامه نمی کردند.

تقویت ارتباطات اجتماعی، مطلع شدن از احوالات همدیگر، گره گشایی از مشکلات نیازمندان و ... تعدادی از کار کردهایی است که به گفته او در حاشیه مراسم عزاداری به طور طبیعی اتفاق می افتد، خواه این مراسم روضه ای خانگی و کم مهمان در انتهای کوچه ای بن بست باشد یا در هیئتی بزرگ و با حضور انبوه عزاداران حضرت ^(ع).

او به شائبه هایی اشاره می کند که با رونق فضای مجازی، چندسالی می شود که بازار نشرشان از سوی افراد عمدتاً زاویه دار با دین، گرم شده است. مثلاً اینکه به جای هزینه کرد در هیئت و مراسم عزاداری بهتر است هزینه ها صرف نیازمندان شود. پاسخ او به این دست سوالات، کوتاه و روشن است و از جنس پاسخش به کارکردهای اجتماعی محرم، «احسان کردن را هیئت ها زنده نگه داشته اند. این قبیل دورهمی ها نیکو کار پرور هستند و خودشان پیش قدم در کمک به نیازمندان. کارکردهای اجتماعی محرم،

درهم تنیده تر و پیچیده تر از این هاست. خاطرم هست در جمعی از پیر غلامان اهل بیت ^(ع) بودم. صحبت از همین کارکردها شد و ۷۰ نقش سازنده و عمدتاً اجتماعی هیئت هایی که زیر پرچم معصومین ^(ع) فعالیت می کنند. با کردن این کارکردها نیازمندی این است که قشر متدین از انفعال خارج شود و تصور نکند شائبه های مطرح شده تا زگی دارد.»

عکس: نمازگاه عاشورا اشعورا

در وجدان جمعی را داشته باشند. این گونه است که همدلی و مشارکت در جامعه افزایش می یابد.

- نقش اجتماعی عزاداری امام حسین ^(ع) را در حوزه های تربیتی چگونه می بینید؟**

دین، باورهای دینی و معرفت دینی نقش کلیدی در تربیت اعضای جامعه دارد. دین و فرهنگ در جوامع مسلمان باهم عجین هستند. عزاداری امام حسین ^(ع) نیز یکی از رویدادهای مهمی است که می تواند شاخص های اجتماعی و اخلاقی را زنده نگه دارد.

- یکی از محورهایی که در ماه محرم تجلی و نمود بازی دارد حضور نوجوانان و جوانان است. نقش حضور نوجوانان در این عزاداری و فعالیت هایی اجتماعی ای که در کنار این عزاداری ها شکل می گیرد چگونه است؟ از این ظرفیت چگونه می توان برای شناخت و انس نوجوانان و جوانان با معارف دینی بهره گرفت؟**

در این ارتباط و برای پاسخ به این سؤال می توانیم به مفهوم جامعه پذیری اشاره کنیم؛ فرایندی که با طریق آن افراد ارزش ها و هنجارهای جامعه را فرا می گیرند. نهادینه می کنند و به کار می برند. حضور در این مناسک به نظر می رسد یکی از مفرهای جامعه پذیری است. به طوری که فرهنگ عاشورایی و ارزش های آن که در ابتدا گفته شد برای حاضران تشریح می شود و نگرش آن ها را تغییر می دهد و مستحکم می سازد، نگرشی که ضمن ارتقای شناخت و آگاهی نوجوانان و جوانان، رفتار آن ها را نیز تحت الشعاع قرار می دهد. البته در اینجا باید ذکر کرد که مخاطبان هوشمندانه رفتار می کنند، بین آن چیزی که در این مناسک دریافت می کنند و آن چیزهایی که از سایر منابع خارج از مناسک همچون رسانه ها، آموزش، والدین و ... دریافت می کنند، مقایسه و گزینه بهینه را پیگیری می کنند. بنابراین خلوص و واقعیت در این مناسک تأثیر بسزایی بر پایداری آن ها خواهد داشت.

- در ماه محرم موضوع روضه های خانگی پررنگ است. این سبک عزاداری چگونه می تواند در صله رحم و آگاهی خانواده ها و همسایه ها از اوضاع و احوال یکدیگر مؤثر باشد؟ در دهه های گذشته، روضه های خانگی رونق بیشتری داشت. اگرچه اکنون کم رنگ تر شده است ولی هنوز یکی از ظرفیت های مناسک مذهبی ایرانیان**

باز یابی هویت دینی در جامعه

علت اینکه امری جاودانه می شود یا ایده ای در طول تاریخ تداوم و استمرار پیدا می کند این است که به آن آرمان و ایده آل انسان ها تبدیل می شود. حال اگر چیزی به صورت آرمان یک قوم و ملت می درآید، مادامی که آن قوم حیات دارد، آن آرمان و ایده آل باقی خواهد ماند. در قیام عاشورا نیز حوادثی اتفاق افتاد که با سرنوشت پیروان و علاقه مندان به خاندان پیامبر ^(ص) گره خورد و در طول تاریخ به آرمان آن ها تبدیل شد. آن ها همواره با تذکر و یادآوری آن حوادث روزگار گذرانده اند. عواطف خود را تهییج کرده اند، ذخیره های مالی و غیر مالی زندگی خود را برای تداوم یادآوری آن خرج کرده اند تا اینکه حوادث مزبور به عامل هویت بخش آنان تبدیل شده است. در واقع رمز و سر دوام و بقای تاریخی پیروان خاندان پیامبر ^(ص) که شیعه نامیده می شوند، در نهضت و قیام سیدالشهدا ^(ع) نهفته است. این نهضت به تدریج هویت تاریخی شیعه را شکل داده و به صورت مذهب غالب ایرانیان درآمده و سرزمین آنان را به استقلال رسانده است.

از آنجایی که در این قیام آرمان های متعالی از قبیل عزت و آزادی وجود داشت، در هر فرهنگی که وارد شد، احساسات مردم آن را تهییج و روشنفکران را تسخیر کرد و هم دلی و هم دردی انسان دوستان را برانگیخت، زیرا این قیام جنبه های انسانی داشت، به همین دلیل باقی مانده است. بنابر این رمز جاودانگی نهضت امام حسین ^(ع) این است که از یک حادثه فرقه ای و قومی و تاریخی فراتر رفته و به یک تراژدی انسانی با آرمان های روحانی و معنوی تبدیل شده و به همین روی جاودان مانده است. همان گونه که بسیاری از ارزش های انسانی تا وقتی که انسان باقی است باقی می ماند، این حادثه و تعلیمات و آموزه های آن نیز جاودانه خواهند ماند.

- کاهش آسیب های اجتماعی در محرم**

شعائر و مناسکی که در ایام محرم به کار می رود بخشی از مجموعه آداب و رسوم می است که در کل جامعه دینی همراه با مراسم عبادات و سوگواری ها به کار می رود و کارکرد آن بخشی از کارکرد کل آداب و مناسک و شعائر دینی است. آداب و رسوم مربوط به ایام محرم، به خصوص تاسوعا و عاشورا، دارای ابعاد متعددی است و کارکردهای متعددی دارد، مثلاً اعمال دینی از قبیل نماز خوانی، حضور در جماعت، وضوداری، ریش گذاری، پوشیدگی، یادآوری نام خدا، توسل به ارواح اولیای دین و تلاش برای قرب به خدا، تحصیل رضا و طلب حلال و رعایت مسائل مربوط به محرم و تاخمر که در شریعت مطرح است در این ایام به طور محسوسی برجسته می شود. تجارب روزمره ما نشان می دهد که در این ایام مردم اصرار دارند نماز صبحشان قضا نشود، این که می خوردند تمهید دارند تا نام حضرت سیدالشهدا ^(ع) را به زبان بیاورند. بنابر این به یک تعبیر می توان گفت که محرم موجب باز یابی هویت دینی ماست. افراد سعی می کنند هویت دینی خود را باز یابند و با مجدداً آن را باز آفرینی کنند، علاوه بر اینکه باطنشان دینی است، ظاهرشان را هم شریعت فرا بگیرد و نمود اجتماعی پیدا کند.

- کمک به حیات اجتماعی**

از نظر اخلاقی، محرم و تاسوعا و عاشورا کارکرد مثبتی برای جامعه دارد، از جمله کارکرد محسوس رشد جنبه های عاطفی افراد جامعه و انگیزه های دگر خواهانه، نوع رفتار مادر مجالس، حالت رسمی خشک، سرد و البته احترام آمیز دارد. ولی در مجالس حضرت سیدالشهدا ^(ع) و مجالس سینه زنی و نوحه خوانی امام حسین ^(ع)، رفتارهای ماصمیمی و غیر رسمی می شود. در غذا، ادر چای، در آب مادیگران را مقدم می داریم و انگیزه های غیر خواهانه و فراموش کردن خود و خودیت مانمود پیدا می کند. در نتیجه این نوع رفتارها، جنبه های عاطفی افراد شرکت کننده در آن مراسم تقویت می شود و هم سازی عمومی و انسجام و یکپارچگی بیشتری پدید می آید. کارکردهای اخلاقی برای دوام و بقای حیات اجتماعی مافوق العاده مهم است اما کارکرد اجتماعی و جامعه شناختی محرم و صفر آن است که افراد را به شیوه خاصی جامعه پذیر می کند، آموزش های دین خواهانه غیر رسمی به فرزندان ما می دهد، بچه ها از شب اول محرم لباس مشکی می پوشند و به سینه زنی می روند، شعرا می دهند، غلم بر می دارند، در دسته جات شرکت می کنند و بدین ترتیب نسل جدید اجتماعی و جامعه پذیر می شود. علاوه بر این محرم زمینه توبه افراد فاسد و مفسد را فراهم می کند. افراد ناسازگار را سازگار می کند. افراد ناپنجار را پنجمار می کند و بز هکار و منحرف را اصلاح می کند. بعضی ها در عزای سیدالشهدا ^(ع)، قسم می خورند و توبه می کنند و می بینیم که مجرم، فاسق و فاسد تغییر رفتار می دهند. بنابر این از نظر اجتماعی این ایام و این مراسم موجب بهنجار شدن و جامعه پذیر شدن افراد می شود. انسان ها الگوها و هنجارهای جامعه دینی را فرا می گیرند و در این ایام مهارست می کنند. از نظر حقوقی، نرخ آسیب های اجتماعی به طور معمول در این ایام کاهش محسوسی می یابد، آن مقداری که اطلاعات و ارقام به ما می گوید مثلاً آمار طلاق در این ایام به طور قاطع فروکش می کند و آمار جرم و جانیات و دزدی و بز هکاری در سطح جامعه تقلیل پیدا می کند.

- احیای سنت های دینی**

از نظر فرهنگی نیز نکته محسوسی که در بدو امر می توان دید این است که با آمدن ماه محرم با فاصله نمادها و نشانه ها و علائم حرمت گذاری و بزرگ داشت شهادی عاشورا بر در دیوار شهرها و روستا ها ظاهر می شود و این، اختصاص به اماکن دولتی ندارد، بلکه بر در خانه های افراد نیز پرچم عزانصب می شود و افراد لباس مشکی می پوشند و همه آنچه که نماد این ماه محسوب می شود و برگذاشت و احترام به واقعه عاشورا تلقی می شود از در دیوار جامعه نمایان می شود. چنان که گویی این مصیبت فردی و شخصی افراد جامعه است و به شخص آن ها ربط دارد. همه سعی می کنند با مال و جان و وقت و تغییر آرایش و رفتار در چنین مراسمی سهیم باشند و بگویند که ما هم آماده احیای سنت های دینی هستیم.

